

УДК 316.070

Телекритика як різновид медіакритики: функціональні й тематичні аспекти

Сулім А.А.

В статті розглядається телекритика як різновид медіакритики, визначається її роль та особливості в сучасному світі. Досліджуються особливості матеріалів телекритики. Аналізуються особливості телекритики в Україні. Обґрунтовується необхідність розвитку телекритики з метою покращення медіакомпетентності.

Ключові слова: медіакритика, телекритика, телебачення, медіаосвіта, мас-медіа.

Актуальність звернення до телекритики як різновиду медіакритики зумовлена багатьма чинниками, до яких можна віднести: високий рівень споживання телевізійної продукції, значний вплив телебачення на особистість, перенасиченість телевізійного простору негативною інформацією, ідеологічну й аксіологічну роль телебачення у суспільстві, його вплив на формування суспільної думки.

На значну увагу з боку медіакритики телебачення заслуговує через те, що воно є загальнодоступним та найбільш затребуваним з усіх ЗМК.

Метою даної розвідки є аналіз телекритики як різновиду медіакритики, визначення її ролі та особливостей.

Мета дослідження зумовила наступні завдання:

1. Визначити роль телекритики та медіакритики в сучасному світі.
2. Охарактеризувати значення телекритики як різновиду медіакритики.
3. Проаналізувати особливості телекритики в Україні.

Об'єктом розвідки є телекритика. Предметом – її функціональні й тематичні особливості.

Діяльність ЗМК у різних аспектах вже давно є об'єктом пильної уваги з боку науковців. Так, функціональність мас-медіа розглядається в роботах російських авторів – І.І. Засурського, Ю.Качанова, В.П. Конецької та О.В. Соколова. Вагоме місце в сучасних розробках із соціальних комунікацій посідає теорія “інформаційного суспільства”, яка спирається на теорію глобалізації і в межах якої досліджується роль масової комунікації. Тут слід відзначити роботи О.Вартанової, Е.Андрунас, М. Землянової, Г.Вебстера. Теоретичні основи вивчення ЗМК закладені у працях українських дослідників В.Різуна, В.Іванова, І.Михайлина, Г.Почепцова. Р.Шпорлюк наводить фактичні параметри діяльності ЗМІ в Україні. Українські вчені Н.Костенко, С.Макеєв, А. Клепиков, М. Томенко аналізують політичну роль ЗМІ в українському суспільстві.

Потужний напрям медіакритики, до функцій якої входить просвітництво в галузі медіаграмотності, розвивається сьогодні в Україні. Зокрема, він представлений працями Б.Потятиника, С.Квіта, А.Бойко, Л.Павлюк, Н.Габор.

Медіакритика як дослідницький напрям, що вивчає дисфункції ринкової орієнтації журналістики, представлена у роботі В.Д. Фатиміної. Телевізійній критиці присвя-

чені окремі розділи у роботах С.Муратова, Г.Кузнєцова, В.Прозорова, О.Чиненової. Російський дослідник Р.П. Баканов, досліджуючи напрями телекритики, поділяє її на рецензуючу, анонсуєчу, описову, коментуючу, критику з політичним акцентом, «жовту» критику [1].

Доволі значний вклад у дослідження медіакритики, як галузі журналістської практики, внесли і медіакритики-практики, що порушують це питання на сторінках видань «Телекритика» та «МедіаКритика» – Н. Лігачова, О. Довженко, С. Тримбач та багато інших. Газета «День» та журнал «Телерадіокур'єр» періодично публікують матеріали, де розглядається вплив ЗМК на різні категорії телеглядачів.

Вплив телебачення на особистість дитини, зокрема на її моральне становлення, розглядається у працях сучасних науковців Е. Помиткіна, Б. Потятинника, Є. Сарапулової, М. Фіцули, Л. Чорної та ін., які поряд з позитивними впливами телепередач, звертають увагу на формування ними у сучасних дітей та молоді жорстокості, прагнення до красивого життя будь-якою ціною, культивування почуття помсти тощо. Л. Чорна зазначає, що телебачення "...розвиває уявлення про реальний світ, заважає читанню книг та іграм, які формують фантазію, соціалізацію, розвитку мислення, аргументації, спілкуванню, заміщає інші продуктивні види діяльності" [14, 52].

Для сучасного світу характерним є зростання кількості та значення інформації, поява нових мас-медіа, а також становлення інформаційного суспільства. Таким чином, особистість стикається з величезним масивом інформації, орієнтуватися в якому без попередньої підготовки є надзвичайно складно. Українські реалії свідчать, що телебачення, з-поміж інших ЗМК, посідає провідні позиції. Телебачення на сьогодні є невід'ємним елементом середовища, у якому функціонує людина. Без телебачення сьогодні важко уявити життя людини. Вже ні в кого не викликає сумніву той факт, що телебачення впливає на становлення особистості, формування ціннісних орієнтирів. Питання тільки лишається в тому, який вплив переважає позитивний чи негативний. З огляду на це, телевізійна критика має допомагати глядачам орієнтуватися в телевізійному просторі, відмежовувати якісну телепродукцію від неякісної.

Телекритика – це нове поняття. Тривалий час матеріали з критикою телебачення практично не виокремлювалися із загальної маси текстів критичної спрямованості і публікувалися, не відмежовуючись від літературної критики, театральної, музичної, кінокритики тощо. Питання телекритики не коректно розглядати відокремлено від більш масштабного поняття медіакритики.

Якщо вести мову про цілі медіакритики, то потрібно зазначити її роль у формуванні культури спілкування зі ЗМК, критичної рефлексії щодо медіапродуктів, вміння аудиторії самостійно аналізувати, інтерпретувати і оцінювати медіатексти, а також у володінні різними формами самовираження за допомогою медіатехніки.

Медіакритика спрямована на виявлення рівня адекватності та повноти відображення соціальних явищ і процесів у ЗМК при співвіднесенні з об'єктивною реальністю картин й образів дійсності, сформованих засобами масової інформації; аналіз стану медіасередовища; визначення рівня професіоналізму, відповідності ЗМК професійним стандартам. Таким чином, медіакритика визначає міру соціального реалізму засобів масової інформації. Саме він є важливою умовою ефективної адаптації аудиторії до умов суспільного середовища [9, 138].

Телевізійна критика – це спосіб оцінювання телебачення, тлумачення явищ та процесів, які відбуваються в світі, шляхом їх аналізу та обговорення. Потрібно зазначити, що телевізійна критика, подібно літературній, не відразу була усвідомлена як професійний вид мовленнєвої та соціокультурної діяльності. З появою книги В. Саппака «Телебачення та ми» телекритика набула більш чіткої форми. В другій половині 1960-х років була створена Рада з теорії і критики телебачення при Союзі кінематографістів СРСР.

Доволі тісно співіснують поняття телевізійної критики і кінокритики. Кінокритика сформувалася раніше, аніж телевізійна критика. Одним із найперших кінокритиків був М. Горький. Зауваження М. Горького були спробою проаналізувати побачене. Письменник звернув увагу на головне в кінематографічному видовищі – можливість передавати рух, фіксувати плинність реального життя.

Однак у перших рецензіях кінематографу раннього періоду не було аналізу особливостей кіно як нового виду видовища. До питань кінематографічної специфіки і практики її дослідження в кінокритиці зверталися і режисери. Одним з перших таких режисерів був Л. Кулешов. Практики кіно намагалися самостійно аналізувати суть не тільки кіно, але й внутрішні механізми дії кінокритики [12]. Отже, можна говорити про те, що кінокритика є невід’ємною частиною телекритики, оскільки кіно важко відділити від телевізійного ефіру. В подальшому телекритика мала можливість користуватися напрацюваннями кінокритики та використовувати методи аналізу кінофільму для оцінювання телепродукції.

На сьогодні телекритика користується напрацюваннями кінокритики, але з огляду на сучасні тенденції розвитку телебачення. Інформаційним приводом для журналістських матеріалів є події, які відбуваються на телеканалах, безпосередньо телевізійна продукція, окремий журналіст, ведучий.

Розглянемо поняття телевізійної інформації та особливості подачі телевізійної інформації. Телевізійна інформація, впливаючи на розум і почуття людей, бере участь у формуванні громадської думки, породжує конкретну реакцію, що спонукає до суспільної дії. «Телевізійна інформація – це частина переданих телевізійною системою матеріалів, які містять відображені через передавальний канал відомості про актуальні, суспільно значущі події, факти і процеси нашого життя, формують громадську думку, беручи участь в управлінні свідомістю та поведінкою людей» [7, 61].

У працях російського журналістикознавця О. Короченського зазначено поділ медіакритики на три різновиди: академічну, професійну та масову. Щодо телекритики як різновиду медіакритики також можна застосовувати дану класифікацію. Хоча дослідниця О. Чіненова говорить про те, що більш доречно говорити про два види телевізійної критики: наукової (згідно робіт О. Короченського, «академічної») та телекритики в засобах масової інформації [9].

Постає питання: яких тем торкається телекритика? Звернемося до окремих публікацій «Телекритики», де йдеться про особливості подачі телевізійної інформації та її сприйняття. «Телекритика» – це журнал дискусій про медіа. Головні теми журналу – критичний аналіз вітчизняного та закордонного медіапродукту, проблеми боротьби за свободу слова, події на ринку ЗМІ. Розділ «Критика» поділяється на наступні підрозділи: «Критика телепрограм», «Критика телекіно», «Критика телеканалу», «Очима глядача», «Column». Наведемо деякі приклади з публікацій в «Телекритиці». Так, в підрозділі «Column» можемо ознайомитися зі статтею під назвою: «Велика політика й маленькі літератори» від 09.04.2012. В статті йдеться про один з випусків телепрограми «Велика політика»: «Минулої п’ятниці однією з тем ток-шоу на «Інтері» була проблема існування в одній країні двох літератур: україномовної та російськомовної. У студії програми «Велика політика» зібралися експерти. Точніше, персонажі, котрих ведучий та менеджмент програми призначили на роль експертів. Уточнення важливе, як ми це побачимо далі...». Далі йдеться про некомпетентність експертів, які знаходилися в студії: «Проте задум програми, вочевидь, у тому й полягав, щоб розглядати українську літературу виключно в межах стереотипу двох мов і двох культур. І жоден із експертів нічого на це не заперечив, продемонструвавши тим або свою некомпетентність, або небажання конфліктувати з упорядниками програми – бо ж іншого разу ще й у телевизор не запросять, який жах...»[4].

В даній статті подається матеріал критичного характеру, що стосується перш за все конкретного випуску програми, який присвячено проблемі існування в одній країні двох літератур: україномовної та російськомовної. Та треба зазначити, що автор подає своє бачення не тільки тематики конкретного випуску програми, але й зачіпає питання політики телеканалу.

У підрозділі «Критика телекіно» подається огляд новин кіносвіту, аналіз кінопродукції. Так, можемо прочитати в статті «Казка про війну з сумним кінцем» на НТВ, 22 червня: «Насправді до жодного табору ГУЛАГу німецькі війська не підходили і не вступали в контакт із його контингентом; звісно, НКВД використовував зеків на будівельних роботах у прикордонних та прифронтових зонах, але то були спеціальні робочі бригади й організації. Що ж стосується десанту на узбережжі Білого моря, то автор фільму, схоже, не розуміє, яка це складна річ - висадити морський десант, бодай і тактичний, тим більше, за сотні кілометрів від лінії фронту, тим більше – на Півночі... Отож у цьому сенсі героїчні бойові дії зеків під проводом журналіста Донцова улітку 1941 року виглядають щонайменше казкою» [5].

Наведений текст демонструє те, як автор коментує розбіжності між історичними подіями та фактами, які відображені фільмом. Автор стверджує, що фільм викривлює історію і в дрібних деталях і в загальному. Крім цього, в статті наводяться конкретні приклади історичних викривлень, які на думку автора є досить суттєвими.

Також критичних оглядів зазнають і телеканали. Так, зміна політики телеканалу ТОНІС знайшла свій відгук в статті ««Пазітіфф» аж пре!». Зокрема, у ній зазначається: «ТОНІС повністю відірвався від українських реалій і став таким собі інопланетним гетто посеред розбурханого телепростору» [8].

Отже, можна говорити про те, що видання «Телекритика» аналізує та відмічає те, що відбувається в телевізійному світі і оперативно дає свою оцінку тим чи іншим подіям або явищам. Проблематика таких матеріалів визначається, як правило, за соціальною значущістю подій чи явищ.

Академічна медіакритика зорієнтована на більш узагальнений аналіз, вона характеризує тенденції в світі телебачення, робить висновки про його вплив.

Так, наприклад, дослідники виділяють цілий ряд негативних наслідків перегляду телепередач дітьми.

Серед аксіологічних проблем зазначають:

- формування неправильних ціннісних орієнтирів [10]. Дослідниками було з'ясовано, що позитивний вплив мас-медіа на формування ціннісних орієнтацій можливий лише за умови цілеспрямованого виховного впливу. Однак якщо оцінити ситуацію реально, часто ні школа, ні батьки не допомагають дітям правильно сприймати телевізійні образи;

- культивування почуття помсти у дітей та молоді унаслідок перегляду різноманітних бойовиків [6].

Серед соціально-поведінкових проблем виокремлюють:

- нездатність вирізнити віртуальну реальність стосовно реальної дійсності [3], що з'являється внаслідок пасивного та некритичного сприйняття інформації;

- формування стереотипів щодо певних професій, людей різного віку та статі, здорових та з певними фізичними і психічними вадами тощо; стереотипів поведінки [15];

- зникнення дистанції у спілкуванні з людьми, почуття стають примітивними, а поведінка має тенденцію до безцеремонності [6];

- проблеми, що виникають унаслідок перегляду сцен насилля: здатність телебачення навчати агресії [14; 15];

- формування образу навколишньої дійсності як жорстокої та зняття заборон щодо агресивної поведінки, внаслідок чого у дітей та підлітків спостерігається "детабуйована" поведінка [14];

– формування вельми дивних ідеалів чи взірців для наслідування (позитивний герой бойовика, на загал, стріляє чи вбиває учетверо більше, ніж герой негативний) [11];

Формуванню агресивності у дитини сприяють також звукові та кольорові ефекти [3], що можуть впливати на її психічне здоров'я. Психічні проблеми:

– зображення на екрані не сприяє формуванню просторового та кольорового зору, тобто не дає уявлення про перспективу, віддаленість об'єктів один від одного, а також про тонкі відтінки кольорів [15], а тому не сприяє розвитку сприймання;

– перегляд телепередач надає спрощений шлях одержання знання: замість того, щоб читати, дитина віддає перевагу перегляду екранізованих творів [2]. Саме тому сприйняття телевізійних образів не сприяє розвитку уяви дітей та підлітків.

Висновки. Таким чином, дослідження особливостей і закономірностей телебачення – завдання надзвичайно важливе, оскільки цей ЗМК зараз перебуває на стадії активного розвитку: розширюючи і поглиблюючи вплив на суспільне життя, збагачуючись і удосконалюючись, воно набуває нових форм, відкриває в собі нові можливості.

Телебачення у процесі становлення й розвитку віднайшло власні, специфічні засоби і методи інформаційного, публіцистичного та художнього відображення дійсності. Телекритика є своєрідним орієнтиром, який має допомагати орієнтуватися в телевізійному просторі. Задля покращення медіакомпетентності аудиторії має впроваджуватися медіаосвіта. Саме медіаосвіта спроможна навчити критичному сприйняттю медійної продукції. Тому медіакритика має бути спрямована на підтримку медіаосвітніх проектів.

Список літератури

1. Баканов Р.П. Телевидение сквозь призму газет 1990-х годов/ Р.П. Баканов : дисс. канд. филол. наук. – Казань, 2006. – 248 с.
2. Біленко Т. Слово і процес пізнання / Т. Біленко// Людинознавчі студії: Зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / ред. кол. Т.Біленко та ін. – Дрогобич: Вимір, 2001. – Випуск четвертий. – С. 34 – 43.
3. Бовть О. Комп'ютерні ігри та дитяча агресивність: випадковий взаємозв'язок чи прикра закономірність? / О. Бовть // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 1 – 2. – С. 110 – 116.
4. Грабовський С. «Велика політика» й маленькі літератори [електронний ресурс] /С. Грабовський// Телекритика 09-04-2012. Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/media-continent/kritika/column/2012-04-09/71061>
5. Грабовський С. Казка про війну з сумним кінцем [електронний ресурс] /С. Грабовський// Телекритика 22-06-2012. Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/media-continent/kritika/telekino/2012-06-22/72805>
6. Губенко О. «Німий ефір» 10 годин телесеансів на тиждень знижують творчий потенціал на чверть/ О. Губенко // День. – 2003. – № 201. – 7 листопада. – С. 17.
7. Дмитровський З.Є. Телевізійна журналістика/ З.Є Дмитровський. – Львів: ПАІС, 2009. – 224 с.
8. Долженкова І. «Пазітіфф» аж пре! [електронний ресурс] /І. Долженкова // Телекритика 22-06-2012. Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/media-continent/kritika/telekanaly/2012-06-18/72688>
9. Короченский А.П. «Пятая власть»? Феномен медиакритики в контексте информационного рынка / А.П. Короченский. – Ростов: Международный ин-т журналистики и филологии, 2002. – 272 с..

10. Помиткін Е. Духовний розвиток учнів у системі шкільної освіти: Наук.-метод. посібник. / Е. Помиткін – К.: ІЗМН, 1996. – 164 с.
11. Потятиник Б. Медіа: ключі до розуміння. / Б. Потятиник– Львів: ПАІС, 2004. – 312 с.
12. Саенкова Л.П. Опыт целостного анализа фильмов в кинокритике 80-х годов: авторефер. дис. на соискание научн. степени канд. филол. наук спец. / Л.П. Саенкова / Моск. гос.ун-т им. М. Ломоносова. – М., 1990.- 21с.
13. Суббота М. Социальные представления аудитории: средства массовой коммуникации и формирование повседневного знания /М. Суббота //Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Зб. наук. праць. – Харків: Видавничий центр Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, 2002. – С. 587 – 588.
14. Чорна Л. Психологічний вплив телебачення на дітей і Дорослих / Л. Чорна // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2002. – №4. – С. 48 – 52.
- 15 Чорна Л. Чи дивитися дитині телевізор? / Л. Чорна // Дошкільне виховання. – 2003. – № 11. – С. 21 – 23.

Сулім А.А. Телекритика как разновидность медиакритики: функциональные и тематические аспекты // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации» – 2012. – Т.25 (64). – № 4. Часть 1. 38-43.

В статье рассматривается телекритика как разновидность медиакритики, определяется ее роль и особенности в современном мире. Исследуются особенности материалов телекритики. Анализируются особенности телекритики в Украине. Обосновывается необходимость развития телекритики с целью улучшения медиакомпетентности.

Ключевые слова: медиакритика, телекритика, телевидение, медиаобразование, масс-медиа.

Sulim A. Televisioncritic as a kind of mediacritica: functional and thematic aspects // Uchenye zapiski Tavricheskogo Natsionalnogo Universiteta im. V.I. Vernadskogo. Series «Filology. Social communications». – 2012. – V.25 (64). – № 4. Part 1. – P.38-43.

In the article the TV-critica as a variety of mediacritica society is determined. The televisioncritic role especially in the modern world is considered. The features of materials televisioncritic are studied. The features of televisioncritic in the Ukraine are analyzed. The necessity of improving the televisioncritic for the purpose of mediacompetence are substantiated.

Keywords: mediacritica, televisioncritic television, mediaeducation, mass-media.

Поступила до редакції 20.09.2012 р.